

”Vi” och ”dom” i den kommunistiska tidningen *Sovjetskaja Rossija*

Anders Sandström, doktorand i slaviska språk

Från och med perestrojkaperioden under åttiotalet, då Gorbatjov omformade den ryska politiken mot en mer västerländsk inriktning, började kommunistiska tidningar i Ryssland att hamna i opposition till regeringen. Efter kommunismens fall på nittioalet och framåt, när valresultaten för kommunistpartiet blev allt sämre, blev också dessa tidningars retorik skarpare och mer varierad. Detta märks i hög grad vid beskrivningen av politiska motståndare. I den samtida ryska kommunistiska dagstidningen *Sovjetskaja Rossija* märks en skiljelinje mellan ”vi” och ”dom”. ”Vi” i tidningen är i huvudsak benämningar för: det ryska folket (*русский народ*), arbetare (*трудовые люди, люди труда, трудящиеся*), patrioter (*патриоты, левопатриоты, народнопатриоты*), kommunister (*коммунисты*); medan ”dom” i första hand är: västvärlden (*Запад*), regeringen (*правительство*), oligarker (*олигархи*), liberaler (*либералы*), demokrater (*демократы*), högern (*правые*), regeringsvänliga massmedier (*демократические СМИ*). Tabellen nedan är baserad på en språklig analys av hur ”vi” och ”dom” framställs, utan att för den skull vara någon sociologisk studie av de bägge sidorna. Generellt framställs vi-sidan positivt med hjälp av olika språkliga medel, medan fiendesidan – ”dom” – framställs negativt.

Denna polarisering av ”vi” mot ”dom” syftar till att stärka vi-känslan och att tydligt peka ut de politiska motståndarna. Med målet att övertyga läsarna om något, erbjuder tidningen läsarna ett ”vi” – en gemenskap. Samtidigt pekar man ut ett ”dom” – de personer som inte kan vara med i denna gemenskap, utan gör allt för att skada den. Genom att hänvisa till gemensamma intressen och värderingar skapas en känsla av samhörighet och förtroende mellan en sändare (tidningen) och en mottagare (läsarna). I denna persuasionsprocess, där ett politiskt budskap förs över till läsarna, används vissa språkliga strategier systematiskt för att på olika sätt påverka och stärka läsarna i uppfattningen om vilka som är ”vi” och vilka som är ”dom”.

Vi (det positiva):	Dom (det negativa):
Ryssland	Västvärlden, USA, Nato
Ryska folket	Regeringen, Putin
Arbetare	Oligarker
Kommunister, socialister, marxister, progressiva	Liberaler, ”demokrater”, reformatorer, centrister, fascister, borgare, sionister, jesuiter
Kommunistpartiet	Övriga partier
Vänster	Höger
Nationella	Antinationella
Folkliga	Antifolkliga
Ortodoxa	Antiortodoxa
Patrioter	Förrädare, terrorister, parasiter
Ärliga människor	Tjuvar
Egna politiker (Zjuganov osv.)	Regeringsmedlemmar (Tjubajs osv.), politiker från andra partier (Javlinskij osv.)
Kommunistledare i andra länder (Lukasjenko osv.)	Västledare (Bush osv.)
Lenin, Stalin	Gorbatjov, Jeltsin
Kommunistisk press	”Demokratiska” medier
Sovjetiska systemet	Perestrojkan, nuvarande systemet
Sovjetism	Antisovjetism
Äkta demokrati	Pseudodemokrati
Revolution	Kontrarevolution

Direkt emotionell påverkan

Genom att välja emotionell lexika med ett visst innehåll kan en avsändare uppnå direkt emotionell påverkan. Positiv eller negativ värdeladdning hos ett ord ”smittar” nämligen av sig till andra fenomen eller aktiviteter som en propagandist vill uppmärksamma. Samtidigt förstärker omgivande värdeladdade lexika i en fras värdeladdningen hos de olika benämningarna för ”vi” och ”dom”.

Exempelvis väljs vid beskrivningen av Ryssland eller det ryska folket ofta ord som framkallar känslor av stolthet och sympati. Inom temat ”Vi – Ryssland” beskrivs Ryssland som ett i själva verket stort, rikt och mäktigt land, som tyvärr lider av följderna av samhällets omvandling. Rysslands storhet, rikedom och mäktighet framgår av landets geografiska storhet, dess rika naturtillgångar och dess ärorika historia. Här beskriver *Sovjetskaja Rossija* Ryssland med olika positivt värdeladdade ord:

... Ryssland, som förr eller senare på nytt börjar bygga upp sitt statsväsende, sin storhet och sin suveräna historia. (SR 137, 2000)

Ofantligt rike (SR 147, 2001)

Ett centralt ord i den politiska retoriken i *Sovjetskaja Rossija* är nyckelordet ”patriot”. Både kommunister och ryssar i allmänhet, där partitillhörigheten inte nämns, är i denna tidning patrioter. Ordet ”patriot” används ofta tillsammans och även synonymt med ”kommunist”. Adjektivet *патриотический* (’patriotisk’) har en stark positiv värdeladdning och används i sådana sammansättningar som *народнопатриотический* (’folkpatriotisk’), *левопатриотический* (’vänsterpatriotisk’) och *государственно-патриотический* (’statspatriotisk’). Med olika bestämningsord stärks den positiva värdeladdningen hos *патриотический* och dess betydelse specificeras. I detta exempel gör *Sovjetskaja Rossija* en egen värdering – att den patriotiska kursen är den bästa för landet.

... det är en *statspatriotisk* kurs, grundad på nationella intressen och hela folkets bästa. (SR 98, 2000)

I nästa exempel gör tidningen en egen bedömning – genom kommunistledaren Zjuganov – att kommunisterna räddat landet två gånger. Dessutom generaliseras att allt fler medborgare inser att bara kommunistpartiet kan förändra situationen.

Förra seklet räddade *kommunisterna* landet två gånger – betonade G. Zjuganov. Idag börjar allt fler medborgare att inse: bara *kommunistpartiet, folkpatriotiska krafter* är kapabla att förändra situationen. (SR 147, 2001)

De politiska fienderna kan i *Sovjetskaja Rossija* benämnas med negativt värdeladdade ideologiord som ”demokrater”, ”reformatorer”, ”liberaler” och ”fascister”. Dessa benämningar är alltså negativt värdeladdade för *Sovjetskaja Rossijas* läsare. Benämningarna ”demokrat”, ”reformator” och ”liberal” används ofta ironiskt med värderingsmarkörer som citationstecken eller tillsammans med uttrycket ”den/de så kallade”. Dessa politiska fiender inom och utanför landet beskrivs med olika negativt värdeladdade ord och med olika sammansättningar på ordet ”demokrat”. Några exempel:

Borgarbrackor-demokrater (SR 147, 2001)

Dagens ”*liberal-demokrati*” är så långt från patriotismen, liksom dess andliga lärare, alla ryssars president B. Jeltsin. (SR 148, 2000)

På detta vis förvandlar Ryska Federationens så kallade *demokratiska* regering med ett slag arbetare till stumma slavar, och de ”nya herrarna” till det härskande kastet. (SR 70, 2000)

De som så fräckt tillägnade sig benämningen *demokrater* (SR 66, 2001)

Den ”*demokratiska*” regimen är en kriminell makt (SR 148, 2000)

Det sista exemplet är en *persuasiv definition*, dvs. en definition som har som syfte att övertyga läsaren om vad ett ord innebär. Av nästa två exempel framgår att de som idag kallar sig för demokrater inte är några riktiga demokrater, utan falska demokrater eller ”pseudodemokrater”:

Lögnaktiga ”*demokratiska*” massmedier (SR 70, 2000)

Till landets styre måste det komma en person som förmår organisera undanröjandet av följderna av *pseudodemokraternas* reformer ... (SR 6, 2000)

Vid beskrivningen av politiska motståndare kan två stora semantiska fält urskiljas i *Sovjetskaja Rossija*, nämligen det semantiska fältet ”lögn” och det semantiska fältet ”kriminalitet”. När det gäller det semantiska fältet ”lögn” är det olika varianter av ord för ”skojaré” och ”ljugande” som genomsyrar många av beskrivningarna av politiska fiender. Det första exemplet visar sammansättningar med ordet *ложь* (lögn) i formen *лже-* (’pseudo-, falsk-’).

Jeltsins *falskreformer* (SR 138, 2000)

Falsa oppositionella (SR 147, 2001)

Notoriska *lögnhalsar* (SR 146, 2000)

Det är allt viktigare idag, när vi ställs emot en gigantisk *fiffelmaskin* med göbbelska propagandametoder, straffrihet för maktens ämbetsmän vid lagbrott. (SR 6, 2000)

Tjubajs [...] är som en liten *skojare*. (SR 146, 2000)

I det sista exemplet är skribenten försiktig, då han inte påstår att Tjubajs är en liten skojare, utan i en liknelse beskriver honom *som* en liten skojare. Syftet med denna jämförelse är att tidningen vill undvika direkta nedvärderande benämningar av politiska motståndare, något som skulle kunna stöta bort vissa läsare.

Ett vanligt fenomen i *Sovjetskaja Rossija* är att beskriva en politisk fiende genom hans utseende, sätt eller karaktärsdrag. Här är några exempel där sådant som leende, röst och sätt att prata används för att beskriva olika personer på ett nedsättande vis:

Han [minister Potjinok] svarade med ett *fridfullt imagemaker-leende* på läpparna... (SR 146, 2000)

Det var frånstötande att titta på det *ansträngda råmandet* från V. Aksinov på tv. (SR 91, 2000)

Medan man *surrar* i duman lider kusttrakten av fattigdom (SR 135, 2000)

Särskild nedrighet i situationen består i att detta språk slickade Jeltsins sårskorpor rena, färgade kremlinvänarens *meningslösa halvtokiga mumlande*... (SR 8: 2000)

Himlande med ögonen och *med en falsk förkunnares tonfall*, ger den vältalige Michail Ivanovitj [Lapsjin, ledare för agrarpartiet] ”syndaförlåtelse” till dem som han helt nyligen stämplade som ”sekteteris” och personer som bryter mot partidisciplinen. (SR 148, 2000)

Upprepning av ett politiskt budskap i olika former förstärker den persuasiva effekten. En av de grundläggande metoderna i *Sovjetskaja Rossija* för att föra ut sitt budskap är att svartmåla tillståndet i landet och peka ut de skyldiga. Denna skräckteknik syftar till att aktivera läsarna och styra deras beteende, genom att visa att det finns alternativ ut ur denna förfärliga situation.

Den syntaktiska konstruktionen för att uttrycka detta budskap kan se ut på olika sätt. En vanlig aktiv konstruktion är *vem* som gör *vad* mot *vad/vem* och resultatet av detta. Detta *vem*, den så kallade agenten, är kursiverad i exemplen.

Denna *spindelflock av oligarker* förvandlar Ryssland till en regelrätt kyrkogård, och förverkligar ett slags ekonomiskt folk mord. (SR 137, 2000)

Premiärminister Kirienko har fört landet till en finansiell krasch. (SR 97, 2000)

I stället för att ange en aktiv orsakskedja till Rysslands tillstånd beskriver *Sovjetskaja Rossija* ofta samma sak med efterställda passiva konstruktioner. En händelse eller ett tillstånd i landet (*vad?*) har åstadkommit (*har gjorts*) av någon skyldig (*av vem/vad?*).

Ryska skulder orsakade av *Gorbatjov, Jeltsin, Gajdar, Tjubajs, Tjernomyrdin, Jasin* och övriga *ledaruslingar*. (SR 147, 2001)

Det kan också finnas två agenter, som här en konkret (maffian) och en abstrakt (det demokratiska systemet). Den sista agenten får på så sätt ett mer konkret innehåll.

Så dör folk av *mafiastrukturens händer*, av *banditer*, av *hunger*, *narkotika*, *sjukdomar*, *moraliskt fördärv* och övriga ”tjusningar” som har förts in i Ryska Federationen av den nuvarande ”*demokratin*”. (SR 70, 2000)

Sättet att måla upp tillståndet i landet kallas alltså ”skräckteknik” – *fear technique*. Men för att lyckas påverka människor i en viss riktning, måste alternativ erbjudas. Och lösningen på ett problem föreslås av propagan-

disten. Det är alltså han som väljer en lösning åt mottagaren, såsom i dessa exempel i *Sovjetskaja Rossija*:

Det är nödvändigt att utan dröjsmål börja *återställa* allt som är förstört i vår folkhushållning. (SR 98, 2000)

... kämpa för *återuppbyggande* av det enhetliga geopolitiska området – vårt historiska fosterland – Sovjetunionen. (SR 138, 2000)

Man vill alltså ha en återgång till det gamla sovjetiska samhället, och det är bara kommunisterna som klarar av att rädda landet. Inom detta tema finns många exempel med ord från det semantiska fältet ”återställande” – *восстановление*.

Implicita retoriska medel

Åtskilliga ryska språkforskare har noterat en manipuleringsmetod inom rysk media i det postkommunistiska Ryssland som de kallar ”språklig demagogi” – *языковая демагогия* – eller ”lingvistisk demagogi” – *лингвистическая демагогия*. ”Språklig demagogi” har definierats som ”metoder för indirekt påverkan av en lyssnare eller en läsare, när idéerna som oundvikligt väcks hos honom, inte yttras rent ut, utan påtvingas honom undan för undan genom att använda resurser, tilldelade av språkliga mekanismer” (Bulygina & Sjmeljov, 1997). Exempel på sådana indirekta metoder är språkliga implikationer och påståenden som döljs i presuppositioner. Implicita påståenden innehåller ett visst budskap eller åsikt som tidningen *Sovjetskaja Rossija* vill påverka sina läsare med i en eller annan riktning. Dessa implicita budskap förekommer i beskrivningen av både ”vi” och ”de”, och kan ha formen av antydningar eller vara dolda i presuppositioner.

En implicit metod för att vända sig till läsarna är att vädja till deras förnuft, ofta genom generaliseringar. Detta tilltal till läsaren markeras här med fet stil, medan fiendesidan – dom – står kursivt:

I själva verket finns här naturligtvis inget sensationellt, nej – **bara en blind och samtidigt döv skulle kunna undgå att se och höra** vilket tillstånd de strategiska anläggningarna har försatts i, de väpnade trupperna i sin helhet, ekonomin, infrastrukturen, och naturligtvis, hela landet som resultat av sex års vanstyre under *Gorbatjov* och senare nio års *Jeltsinism*. (SR 100, 2000)

Vem behöver en sådan reform? *Regeringen* förklarar: för att öka skatteunderlaget. Man räknar med att om skatterna är måttliga, så skulle kanske *de rika* börja betala. **En sådan ”förklaring” är bara för de alla dumaste.** (SR 70, 2000)

Läsaren vill förstås inte tillhöra de blinda, döva eller dumma. Genom *Sovjetskaja Rossijas* användning av felaktig logik, ökar därmed chanserna att läsaren att håller med om en viss åsikt.

En annan felaktig slutledning återfinns i följande implicita implikation, dvs. om något är på ett visst sätt, leder det till vissa följder.

Den enda reserven ni [*Putin*] har är att sälja jorden. Nå, sälj, vad ska ni sälja i fortsättningen? Människor till slaveri? (SR 147, 2001)

Genom en retorisk fråga antyds här att om *Putin* kan sälja jorden, så kan han fortsätta att sälja människor till slaveri.

Detta är endast några exempel på den mångfald av explicita och implicita metoder kommunisttidningen *Sovjetskaja Rossija* utnyttjar för att visa för läsarna vilka som är ”vi” och vilka som är ”dom” Den upprepade och systematiska användningen av sådana retoriska medel bidrar till att befästa och förstärka läsekretsens politiska åsikter.